

CUMHURİYET DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT POLİTİKALARI BAĞLAMINDA İNKILÂP SERGİLERİ VE YURT GEZİLERİ (1923-1943)

REVOLUTION EXHIBITIONS AND COUNTRY TOURS IN THE CONTEXT OF REPUBLICIAN PERIOD POLICIES OF CULTURE AND ARTS (1923-1943)

Malike BİLEYDİ KOÇ^{*}

Öz

İstiklâl Savaşı'nın temel dayanaklarından biri olan ulusal egemenlik ilkesi, savaşın başarıyla sonuçlanmasından sonra yeni kurulan devletin temel prensibi olarak belirlenmiş, bütün yasal ve yönetsel düzenlemelerde bu ilkeye göre hareket edilmesi kararı alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ana unsurlarından ulusal egemenlik ve halkçılık ilkeleri, aynı zamanda ülkenin sanat politikasının yönünü de belirlemiştir. Ulusal egemenliğe dayanan kültür politikaları bağlamında hedeflenen program, sanat eğitimi faaliyetlerinin ülkenin her yerine ulaşması olmuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu hedef doğrultusunda sanatçıyı en iyi destekleyecek kurumun devlet olacağını görmüş ve bu görüşü Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet politikası olarak desteklenmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" diyen Atatürk, güzel sanatlar alanındaki çalışmaları yönlendirmiş, sanatçılar ile halk arasında bağ kurmayı amaçlayan, sanatçıların eserleri aracılığıyla devrimleri gelecek nesillere aktarmalarına zemin hazırlayan kültür ve sanat faaliyetlerine özel bir önem vermiştir. Bu amaçla desteklenen faaliyetler arasında Cumhuriyetin 10. Yıl Dönümü adına 1933 tarihinde düzenlenen ve sonraki yıllarda da devam eden "İnkılâp Sergileri" yer almıştır. Ulusal egemenlik ilkesinin, devrim ruhunun toplum nezdinde temellendirilmesi adına İnkılâp Sergilerinin açılış tarihinin Cumhuriyet Bayramı olarak seçilmesi büyük anlam taşımaktadır. Sanatçılar ve halk arasındaki bağı güçlendirecek bir adım daha atılmış, halkın sanata ulaşmasının ötesinde sanatçının halka ulaşması için "yurt gezileri" düzenlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, İnkılâp Sergilerinin ve sanatçı ile halk arasında bağ kurmayı amaçlayan Yurt Gezilerinin dönemin kültür politikalarına ne yönde katkıda bulunduğunu belirlemeyi içermektedir. Çalışma, devrim ruhunu gelecek nesillere aktarmak amacıyla devletin kültür ve sanat politikalarına verdiği desteği anlamlandırmakla birlikte devlet destekli sergi ve gezilerin Cumhuriyet'in ilk on yılının sanatsal izdüşümüne karşılık gelen ilk örnekler olması adına önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet dönemi, kültür ve sanat, Türk resmi, inkılap sergileri, yurt gezileri

Abstract

The principle of national sovereignty, one of the main pillars of the War of Independence, was determined as the basic principle of the newly established state after the successful conclusion of the war. It

* Öğr. Gör. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, İstanbul / Türkiye
malike.koc@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0003-4118-286X

has been decided to act according to this principle in all legal and administrative regulations. The principles of national sovereignty and populism, which are among the main principles of the Republic of Turkey, also determined the direction of the country's art policy. The programs of cultural policies were based on national sovereignty and targeted to reach all parts of the country for arts education activities. Gazi Mustafa Kemal Atatürk saw that the state would be the best support of the artist in line with this goal, and this view was supported as the state policy of the Republic of Turkey. Proclaiming "The foundation of the Republic of Turkey is culture," Atatürk directed the works in the field of fine arts, with special importance paid to cultural and artistic activities that aim to establish a relationship between artists and the public and enable artists to transfer revolutions to future generations through their works. Among the activities supported for this purpose were the "Revolution Exhibitions", which was held for the first time in 1933 celebrating the 10th Anniversary of the Republic and continued in the following years. It is significant that the opening date of the Revolution Exhibitions was chosen as the Republic Day in order to underline the principle of national sovereignty and the spirit of revolution in society. Another step aiming to build a closer relationship between artists and the public, "Country Tours" were organized in order for the artists to reach the public beyond the public's access to art. The aim of this study is to determine how the Revolution Exhibitions and the country tours aiming to establish a relationship between the artist and the public contributed to the cultural policies of the period. The study shows the support of the state to culture and art policies in order to transfer the revolutionary spirit to the future generations, in addition, state-sponsored exhibitions and trips are important in terms of being the first examples corresponding to the artistic projection of the first decade of the republic.

Keywords: Early republican period, culture and art, turkish painting, revolution exhibitions, country tours

Giriş

Türk tarihinde güzel sanatların ilk izlerine bakılırsa Türklerin yaptıkları eserlerde resim sanatının uzun bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Türklerde resim ve minyatür sanatının tarihi, Orta Asya'da tarih sahnesine çıktıkları devirlere kadar uzanmaktadır. Orta Asya Türk topluluklarından Uygurlar, güzel sanatlar alanında, özellikle resim alanında köklü bir kültürün yansıması olarak tarihteki yerlerini almışlardır. Uygurların Doğu Türkistan'a gelişyle 8. yüzyıldan itibaren Uygur duvar resimlerinde Çin, Hint ve Büyük İskender'in Asya hâkimiyetiyle kültürlerarası etkileşimin izlerinin yer aldığı yeni bir resim üslubunun ortaya çıktığı görülmüştür. Türk sanatının etkileri batıya yönelen göçler aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır.¹ Anadolu resim sanatı, Büyük Selçuklu döneminde yapılmış çinilerin, seramik ve kitaplarda yer alan resim geleneğinin devamı olarak bilinmektedir. Türk toplulukları halı, kilim gibi motiflerle de varlıklarını yaşatmışlardır.

Batılı anlamda resim sanatına geçiş sürecinin ya da Doğu-Batı kültür ilişkisinin ilk olarak Fatih Sultan Mehmed (1432-1481) ile başladığı söylenebilir. Osmanlı Dönemi, Türk minyatür sanatında erken Osmanlı minyatür üslubunu temsil eden eserler olmakla birlikte yağlı boya portreciliği, nakkaşlar aracılığıyla minyatür portreciliğine dönüşmüştür.² 19. yüzyılın başında padişahların portre ve resimleri, değişik üsluplarla yapılmaya başlanarak minyatürler yerini genellikle

1 Şehnaz Biçer Özcan, "Uygur Minyatürlerinde Metin-Resim İlişkisi ve Sonrası", *İstem*, (31 Haziran 2018), s. 127.

2 Banu Mahir, "Minyatür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30, (2005), s. 118.

yağlıboya tablolara bırakmıştır.³ Bu dönem sanatçıları, eserlerinde geleneklerden kopmaksızın Batı etkilerini yeniden yorumlama çabası göstermişler, Tanzimat sonrası açılan okullarda başlatılan resim eğitimiyle yeni resim geleneğinin öncüleri olmuşlardır. İlk ressamlar askerî okullardan çıkan “askerî ressamlar” olmuştur. Saray bünyesinde çalışan ya da geçici olarak gelen yabancı ressamların yanında bu dönemde ilk kez resim eğitimi için yurt dışına asker kökenli öğrenciler gönderilmiştir.⁴

Sanâyi-i Nefîse Mektebi, Osman Hamdi Bey’in (1842-1910) öncülüğünde 1883 yılında İstanbul’da kurulmuş ilk güzel sanatlar okuludur. Okul, güzel sanatlar eğitiminin gelişmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. 1909 yılında Türk resim sanatının ilk sanatçı birliği olan “Osmanlı Ressamlar Cemiyeti” açılmış, 1921 yılında isim değiştirerek “Türk Ressamlar Cemiyeti” olmuştur. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş aşamasında bir köprü vazifesi gören cemiyet, 1926’da “Güzel Sanatlar Birliği” adını almıştır. Cemiyet, 1916 yılında Galatasaray Sergisi’ni gerçekleştirmiş, bu sergiler sonraki yıllarda da devam etmiştir. Galatasaray Sergileri, Türk sanat hayatının ilk süreli sanat etkinliği olma niteliği taşımaktadır.⁵

Askerî okullar ile başlayan sanat eğitimi Sanâyi-i Nefîse Mektebi ile bağımsız bir aşamaya geçmiş, 1914 yılında da kız öğrencilerin sanat eğitimi görebilmesi için “İnas Sanâyi-i Nefîse Mektebi” açılmıştır. Mektep, 1926 yılında Sanâyi-i Nefîse Mektebine bağlanmıştır.⁶ Sanâyi-i Nefîse’de gördükleri eğitimin ardından Paris’e giden ressamlar, 1. Dünya Savaşı’yla yurda dönmek zorunda kalmaları nedeniyle “1914 Kuşağı” olarak anılmışlardır. Ülkenin propagandasını yapmak amacıyla savaş alanlarına gönderilen sanatçıların eserlerini sergilemek için aynı dönemde “Şişli Atölyesi” kurulmuştur. Küçük gruplar halinde kurulan özel resim atölyelerinden “Serbest Resim Atölyesi”, Sanâyi-i Nefîse Mektebine alternatif olarak 1921 yılında faaliyete başlamış, 1924 yılında “Genç Ressamlar Cemiyeti” genç kuşak ressamlar olarak çalışmalarını yürütmüştür.⁷

Cumhuriyet döneminde, sanatın kurumsallaşmasına yönelik çalışmalara büyük önem verilmiş, güzel sanatlar alanında devrim niteliğinde programlar geliştirilmiş ve uygulama olanağı bulmuştur. Atatürk, cumhuriyet rejimini tanımlarken, “Cumhuriyet imkân demektir (...) kendisine bağlı olanları en ileri zirvelere götüren imkânları verir” demiştir.⁸ Bu hedef doğrultusunda eğitim ve kültür alanında yapılacak faaliyetler adına yurt dışından uzmanlar davet edilmiş, görüşlerine başvuru uzmanların raporları çerçevesinde bu alandaki faaliyetlere yön verilmiştir. İlk ve ortaöğretim programları düzenlenirken resmin zorunlu dersler arasına konulması, 1933 yılından itibaren her yıl Cumhuriyet Bayramlarında İnkılâp Sergilerinin düzenlenmesi, ressamların Anadolu’ya gruplar

3 Engin Özdeniz, *Türk Deniz Subayı Ressamları*, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 15.

4 İsa Eliri, “Batılılaşma Sürecinde Askerî Okullar ve Askerî Ressamların Türk Resim Sanatına Etkileri”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S 9, (Ankara 2010), s. 144.

5 Kıymet Giray, *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1988, s. 25.

6 Günsel Renda, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da Batı Tarzında Resim*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2020, s. 402-422.

7 Kıymet Giray, *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, s. 26.

8 Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 70.

halinde gönderilmesini içeren ve Halkevleri aracılığıyla yürütülen Yurt Gezileri, sanatın ve sanatçının topluma ulaşması amacıyla yönelik çabaların göstergeleridir. Osmanlı döneminden devralınan kültürel birikim, Cumhuriyet döneminde geleneksel yapıdan farklı olarak kararlı bir kültür politikası çerçevesinde çağdaş bir anlayışla geliştirilmeye çalışılmış, millî sanat anlayışını temellendirmek amacıyla Türk Ocakları, Güzel Sanatlar Şubesi ile Müze ve Sergiler Şubesi kollarıyla Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi kuruluşlarla ülkenin kültür ve sanat hayatı desteklenmeye çalışılmıştır. Atatürk, her alanda sanatçıları teşvik etmiş, onlara rahat çalışabilecekleri olanaklar sağlamıştır.

Atatürk Dönemi Kültür ve Sanat Politikaları

Atatürk, Türk Devrimi'ni, "Türk milletini son asırlardan beri geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymak" olarak tarif etmiş ve devrimin amacını, "Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün mana ve görüntüsüyle medenî bir toplum hâline ulaştırmak" şeklinde değerlendirmiştir.⁹ Bu tespit ve öneriler doğrultusunda, İstiklâl Savaşı'nın silahlı mücadele safhasının hemen ardından mücadelenin ikinci safhasına geçilmiş, Türk kültürünü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarma hedefiyle atılma geçilmiştir. Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışı bir bütünü oluşturan zincirin halkalarına benzetilebilir. Zincirin bütünlüğünü sağlayan halkalardan birisi de cumhuriyetin kültür politikası bağlamında güzel sanatlar alanıdır. Güzel sanatlar, aynı zamanda Türk Devriminin tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmüştür. Sanat ve devrimler arasında bağ kuran Atatürk'ün ileri görüşlülüğü şu sözleriyle de örneklendirilebilir; "Fikirler ve inkılâplar, sanatla yayılır." "Güzel sanatlarda başarı, bütün inkılâpların başarılı olduğunun en kesin delilidir. Bunda başarılı olamayan milletlere ne yazık! Onlar, bütün başarılarına rağmen medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima mahrum kalacaklardır."¹⁰ Görüldüğü gibi Atatürk, güzel sanatlarda ilerleyen ve eser veren milletlerin asrın ileri medeniyetleri arasında yer alabileceklerine vurgu yapmış, bu amaç doğrultusunda sanatın gelişmesi, ilerlemesi ve yaygınlık kazanması adına önemli girişimlerde bulunmuştur. Söz konusu süreç ile Batı taklitçiliğinden uzak, kaynağını halktan alan özgün bir Türk sanatı ortaya koymak hedeflenmiştir. Atatürk, Türklerin Orta Asya dönemlerinden itibaren, tarihsel olarak hep batıya yönelmesinden hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nin yönünü de batıya çevirme mücadelesi vermiştir. Amaç Batı taklitçiliği değil, ulusal değerler içinde Batı'yı örnek alarak evrenselliği yakalamak olmuştur. Osmanlı döneminde Batı tarzına uygun ve metotlu olarak verilmeye çalışılan sanat eğitimi, Cumhuriyet döneminde daha da modernize edilerek geliştirilmeye çalışılmıştır. Alınan mirasa başta Atatürk olmak üzere bütün yöneticiler sahip çıkmışlar, kültür konularına daha çok eğilmişlerdir. Bu süreçte atılan en önemli adım, yapılan değişimin topluma yayılıp benimsetilmesinde sanatın her dalından faydalanılmaya çalışılmasıdır.¹¹

9 Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, s. 354.

10 Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, s. 153.

11 Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 514.

Güzel sanatlarda ilerlemeyi çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmakla bir tutan Atatürk'ün bu düşüncesi her alanda olduğu gibi resim alanında da uygulamaya geçmiştir. Sanat ve kültür hareketlerinin en önemli merkezi İstanbul iken 1923'ten itibaren başkent Ankara cumhuriyetin merkezi olarak bu tür faaliyetlerin odağı haline getirilmeye çalışılmıştır. Ankara'nın başkent olmasından (13 Ekim 1923) bir gün sonra ve cumhuriyetin ilanından iki hafta önce 14 Ekim 1923 tarihinde Türk Ocağında Ankara'nın ilk resim sergisi açılmıştır. Sergi, Hakimiyeti Milliye gazetesinin 15 Ekim tarihli nüshasında, "Türk Ressamları Cemiyeti Ankara Resim Sergisi dün saat 3'te Türk Ocağında açıldı" başlığıyla verilmiştir. Devlet yetkililerinin de açılışa katıldığı sergi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Hamdullah Suphi Bey'e gönderdiği tebrik mesajıyla açılmış, 119 tablonun yer aldığı sergide heykeltıraş Nijat Bey'e ait Gazi Paşa büstünün de sergilendiği bilgisi paylaşılmıştır. Katılan sanatçılar arasında İstanbul Sanâyi-i Nefîse Mektebinden Ahmed Sadi, İbrahim Çallı, Belkıs Hanım, Cevad Bey, Şevket Bey, Bakiye ve Bedia Hanımlar, Serbest Resim Atölyesi Müdürü İhsan Efendi, İstanbul ve Paris Sanayi Nefiselerinden mezun Hikmet (Onat) Bey, Halil Paşa, Ruhi ve Sami Beyler, Sadi Bey, Şemseddin Ruhi, Avni Lifij ve eşi Harika Avni Hanım, Roma Sanâyi-i Nefiselerinden mezun Ömer Adil Bey'in ve Talha Bey'in adları yer almaktadır.¹²

Güzel sanatlar alanındaki faaliyetleri genişletmek amacıyla Sanâyi-i Nefîse Müdürlüğüne bir sergi yönetmeliği çıkartılması kararı alınarak Maarif Vekaleti tarafından 15 Mayıs 1926 tarihinde Sanâyi-i Nefîse Encümeni kurulmuştur. Bu sayede her yıl Ankara'da "Türk Sanatkârlar Birliği" tarafından Sanâyi-i Nefîse Sergisi açılması karara bağlanmıştır.¹³ Düzenli resim sergileri açmayı hedefleyen Türk Sanatkârlar Birliği, Cumhuriyetin başkenti Ankara'yı yalnızca siyasi fonksiyonu ile değil, kültür ve sanat faaliyetlerinin de etkin olduğu bir merkez olma amacına yönelmiştir. Söz konusu nizamnameyle sanatçılara ödül verileceği ve müze oluşturmak amacıyla Türk sanatçılarından her yıl belli sayıda eser alınacağı belirtilerek sergi açma konusunda sanatçılar teşvik edilmiştir.¹⁴ Dönemin Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in sanatkârların desteklenmesi adına Başvekaletten Millî Eğitim Bakanlığı himayesiyle açılacak resim sergisinden eser alınması için para ayrılmasına ilişkin talebi, bu amaçla yapılan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Mustafa Necati Bey, Ankara'da Yeni Resim Müzesi Binasında gerçekleştirilecek dördüncü resim sergisi için talebini şöyle ifade etmiştir:

Türk Sanatkarları Birliği Resim Sergisi, Vekaletimizin himayesinde 21 Mayıs 1927'de yeni yapılan müze binasında açılacaktır. Mazinin karanlık...heniyetinden kurtulan memleketimizde gelişiminin henüz başlangıcında bulunan Sanâyi-i Nefîse'nin himayesi, cumhuriyetimizin medeni vecibelerinden birini teşkil etmekte olduğundan sanatkarlarımızın şevk ve heveslerini artırmak için devlet kurumlarımızın sanat eserlerine karşı takdir ve rağbet göstermelerini faydalı ve tabii görmekteyim. Geçen sene olduğu gibi bu sene de makam samiyelerince sergiden bir miktar para ayrılmasını ihtiramat(saygılar) eylerim.¹⁵

12 *Hakimiyeti Milliye*, 15 Teşrin-i evvel 1923, s. 4.

13 BCA, Genel, 180.9.0.0 / 86.416.18; BOA, Şura-yı Devlet, 231 / 25.5.

14 BCA, Genel, 180.9.0.0 / 14.77.1; BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 30.18.1.1 / 18.24.9.-.

15 BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30.10.0.0 / 146.43.12.

Ankara’da, Ankara Resim Sergisi adıyla açılan sergilerin birincisi (1923) ve ikincisi (1924) Türk Ocağında, üçüncüsü (1926) Maarif Vekâletinde, dördüncüsü (1927) Yeni Resim Müzesi Binasında, beşincisi (1928) Tarihi Küçük Meclis Binasında (Halk Fırkası Merkez Binası) gerçekleştirilmiştir. Yüksek Tedrisat Dairesi tarafından beşinci sergide yer alacak 22 adet tablo ve heykel, Etnografya Müzesi Müdürü Hamit Zübeyr (Koşar) aracılığıyla eserlerin liste fiyatlarıyla birlikte teslim edilmiştir. Listede yer alan eserler şu şekildedir: Feyhaman Bey “Üstad Ali Rıza Bey Portresi”, Hikmet Bey “Akşam”, Şefik Bey “Bursa”, Namık İsmail Bey “Natürmort”, “Boğaz’da Sabah”, Halil Paşa “Beylerbeyi’nden Boğaziçi”, Nijat Bey “Abdülhak Hamit’in Büstü”, Eşref Bey “Bahar”, Bedia Hanım “Natürmort”, Ruhi Bey “Kış Fırtına”, Ali Münib “Natürmort”, Sadi Bey “Paşabahçe Sahili”, Malik Vicdani “Mektepte Cumhuriyet Bayramı Hazırlığı”, Sadık Bey “Natürmort”, Hikmet Bey “Eyüpsultan’dan Bir Nazar”, Arslanyan Efendi “Rüstem Paşa Camii Mihrabı”, Sami Bey “Eski Fatih Akşam Pazarı”, Şevket Bey, “Ayasofya Son Cemaat Mahalli”, “Rüstem Paşa Son Cemaat Mahalli”, Müzdan Hanım “Portre”, Ali Rıza Bey “Boğaziçi’nde Köşk”, Melek Hanım “Zeybek Heykeli”.¹⁶ 24 Mayıs-13 Haziran 1928 tarihleri arasında düzenlenen sergide toplam 124 yapıt yer almıştır.

Atatürk’ün ulus-devlet anlayışı çerçevesinde kültür ve millî politika konusundaki en önemli adımlarından biri Tevhid-i Tedrisat Kanunu’dur. 1924 yılında yürürlüğe girmiş olan kanun ile resim, heykel, sanat tarihi eğitimleri ve bu eğitimleri yürüten kuruluşlar yeniden gözden geçirilmiştir. Böylelikle güzel sanatlarla ilgili ilk yüksek seviyeli okul olan Sanâyi-i Nefise Mektebi, İstanbul-Fındıklı’daki sarayın tahsisi ile 1927 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürülmüştür. Ayrıca bilim, teknik ve sanat alanlarında bilgi birikimi sağlamak amacıyla Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle, Cumhuriyetin birinci yılında, Maarif Vekâleti tarafından düzenlenen yarışmayı kazanan öğrenciler resim eğitimi almak üzere yurt dışına gönderilmişlerdir. 1928’de yurda dönen ressam ve heykeltıraşlar, 15 Nisan 1929 yılında Ankara Etnografya Müzesinde büyük bir sergi düzenlemişler, 15 Temmuz 1929 yılında da “Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği”nin kurucuları arasında yer almışlardır.¹⁷ Bütün bu gelişmeler, Türkiye’de resim sanatının gelişim göstermesi adına verilen çabaları içermektedir.

Dolmabahçe Sarayı Veliâht Dairesi, güzel sanatları çağdaş yaşamın kaçınılmaz bir zorunluluğu sayan Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda 20 Eylül 1937 tarihinde Türkiye’nin ilk “Resim Galerisi” olarak halka açılmıştır. Resim ve Heykel Müzesinin açılması, Cumhuriyet döneminin güzel sanatlar alanındaki önemli girişimlerinden bir diğeridir. Sanatı desteklemek ve tarihî değerleri korumak adına Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi ile başlayan kültür ve sanat faaliyetlerinin devamı olarak Topkapı Sarayı’nın müzeye çevrilmesi (1924), çeşitli çağlara ait millî sanat eserlerini tanıtmak adına Konya Asar-ı Atika Müzesinin (1926) açılması müzecilik konusunda da bu dönemde mesafe kat edildiğini göstermektedir. Ayrıca Sanâyi-i Nefise Mektebinin Güzel Sanatlar Akademisine çevrilerek mimarlık ve heykeltıraşlık bölümlerinin

16 BCA, Genel, 180.0.0.0 / 14.77.1.

17 Kıymet Giray, *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, s. 36.

düzenlenmesi, Cumhuriyet'in önemli kuruluşlarından biri olan Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde Resim-İş Bölümünün açılması gibi uygulamalar, kültür ve sanat faaliyetlerine özel önem verildiğini gösteren, bu alanda sağlam temellerin atıldığını ortaya koyan örnekler arasındadır.¹⁸

Devletin sanat alanındaki düzenli ve destekleyici faaliyetlerinden biri de 1939 yılında başlatılan "Devlet Resim ve Heykel Sergileri" olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından "devlet" sergi sisteminin başlatılması, ülkede sanat alanında yapılan atılımların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. İnkılâp Sergileri, Halkevleri Sergileri, akademide gerçekleştirilen öğrenci sergileri, Birleşik Resim ve Heykel Sergileri, Yurt Gezileri Sergileri, Devlet Resim ve Heykel Sergileri ile Türk sanatçılarının yurt dışında katıldıkları sergiler, dönemin devlet destekli sergileri arasında yer almaktadır. Bu dönemde ayrıca sanat etkinliklerinin İstanbul ve Ankara dışında tüm yurttan yaygınlaştırılması amacıyla ilk kez gezici sergiler düzenlenmiştir.¹⁹ Tüm bu kararlı çalışmalar ile Atatürk'ün halkın sanat zevkini artırmak, ulusal bir sanat geliştirmek idealiyle devlet destekli kültür ve sanat politikalarına özel bir önem verdiği görülmektedir.

Yurt gezilerine çıktığı zaman müze ziyaretlerinde de bulunan Atatürk, Türklerin Anadolu'nun kadim halkı olduğuna dair tarih disiplininin faydalanmak ve aynı zamanda inkılapların geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesini sağlamak amacıyla müzecilik faaliyetlerine de önem vermiş, müze konusuyla çok yakından ilgilenmiştir. Bu amaca yönelik olarak erken cumhuriyet döneminin ilk inkılap müzesi girişimi sayılabilecek Etnografya Müzesinin İnkılap şubesi yanında Ankara Halkevi'nde düzenlenen "İnkılapta Ankara" sergisi açılmış ancak inkılap müzesi düşüncesi istenildiği gibi neticelenememiştir.²⁰

İnkılap Sergileri (1933-1936)

Atatürk döneminde, Cumhuriyetin kazanımlarının ve devrimlerin halka daha iyi anlatılması ve benimsenmesi amacıyla güzel sanatlara önem verildiği görülmektedir. Atatürk, Cumhuriyet'in 10. Yılı Nutkundaki, "...yüksek bir insan topluluğu olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, yaratılış zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu devamlı olarak ve her türlü araç ve önlemlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür,"²¹ sözleriyle güzel sanatlara ağırlık verilmesini istemiş, bunun üzerine dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in önerisiyle Cumhuriyetin ilanının yıldönümlerinde açılmak üzere İnkılâp Sergileri projesi yürürlüğe koyulmuştur. Ulus-devletin oluşum sürecinde, İnkılâp Sergilerinin açılış tarihi olarak Cumhuriyet Bayramı'nın seçilmesi anlamlıdır.

18 Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi*, C 4, Cem Yayınları, İstanbul 2000, s. 431.

19 Çağatay Olgun, *1930-1940 Yılları Arasında Türk Resim Sanatında Eleştirel Yaklaşımlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2017, s. 15.

20 Murat Yolun, "Türkiye'de Ulus Devletin İnşa Sürecinde İnkılapları Görselleştirmek: İnkılap Müzesi Arayışları", *Belgi Dergisi*, S 24, (Ankara 2022), s. 4-14.

21 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Kaynak Yayınları, Ankara 2006, s. 267.

1933 yılında İnkılâp Sergileriyle başlayan düzenli kültür ve sanat etkinlikleri, devletin bu alanda daha fazla girişimlerde bulunmasına öncülük etmiştir. Yeni Türk Mecmuası'nın Cumhuriyetin 10. Yılınu konu alan sayısında, Halkevlerinin Güzel Sanat Şubelerinin altı ay içerisinde elli konferans vererek ve dört büyük resim sergisi açarak halkın sanat zevkinin yükselmesine aracılık ettiği ifade edilmiştir.²² Aynı zamanda güzel sanatlar mensuplarının himayesi için çalışmalar yürütülmüş, Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Namık İsmail Bey'in Maarif Vekaleti ile aldıkları kararlar neticesinde Güzel Sanatlar Akademisi mensuplarının katılacağı bir kongrenin düzenlenmesi, akademiden çıkan sanatçıların himaye edilmesi ve devlet müesseselerinin inşasında yüzde beş kadar bir miktarın o binanın resim, heykel gibi güzel sanatlar için tahsis edilerek kıymetlendirilmesi kabul edilmiştir.²³ Görüldüğü üzere çeşitli şehirlerde inşa edilecek kamu binaları bünyesinde müze, galeri gibi alanların açılması, görsel sanatların toplumsal tabanda yer edinmesine yönelik bir amaca hizmet etmektedir.

Cumhuriyetin 10. Yıl Dönümü dolayısıyla Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde açılan Birinci İnkılâp Güzel Sanatlar Sergisi, bu özel etkinliklerden biri olmuştur.²⁴ Atatürk'ün de ziyaret ettiği sergide, on yıl içinde üretilen devrim konulu yapıtlar sergilenmiştir. Başlığa rağmen serginin bir bölümü, serbest konulu eserlere ayrılmıştır. Halkevleri Başkanı Necip Ali Bey Halkevlerinin kuruluş yıl dönümündeki konuşmasında, sanatkârlardan devrimlerden ilham alan eserler beklediklerini vurgulamış, Cumhuriyetin 10. Yılı dolayısıyla açılan serginin bu endişeleri ortadan kaldırdığını ifade ederek güzel sanatların bir milletin medeni seviyesini, harsî karakterini ve kültür kıymetini ortaya koymasını nedeniyle önemine dikkat çekmiştir.²⁵

29 Ekim 1934 tarihinde İkinci İnkılâp Sergisi, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde açılmıştır. Elli adet resim ve heykellerden oluşan sergideki eserler, inkılâba ait konulara ayrılmıştır. Aynı zamanda sergide Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği ile D Grubu Ressamlarına²⁶ ait genç sanatkârların eserlerine de yer verilmiştir.²⁷ Burhan Asaf, "İnkılâp Sanatına Varmak Yolları" başlıklı makalesinde devrimlerin sanatın yardımına başvurmalarının nedenini, sanatın toplum üzerindeki etkili gücüyle açıklamıştır.²⁸ Burhan Belge, "İnkılâp Resim Sergisi" başlıklı makalesinde, "Türk ressamı, iki yıl var ki fırçasını, inkılabın mevzularına belge değerinde hatıralarına, amaçlarına alıştırıyor" ifadesiyle İnkılâp Sergilerinin iki yıllık faaliyetlerinin değerlendirmesini yapmış, sergi eleştirilerine yönelik olarak da şu yorumda bulunmuştur:

22 Vecdi Ahmed, "Halkevleri", *Yeni Türk Mecmuası*, 29 Teşrinievvel 1933.

23 "Güzel Sanatlar Mensuplarının Himayesi Hakkında Mühim Kararlar", *Vakit*, 3 Mart 1933.

24 "Cumhuriyetin 10. Yıl Dönümünde Açılacak Sergi", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1933.

25 "Güzel Sanatlarımız", *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1934.

26 Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, 1924 tarihinde yurt dışına gönderilen, 1928 tarihinde ülkelerine dönen ressamlar tarafından kurulmuş 1914 kuşağı sonrası ressam örgütlenmelerinden biridir. 1933 tarihinde kurulan D Grubu ise o tarihe kadar kurulmuş olan dördüncü ressamlar grubudur. Grup üyeleri, bu nedenle grup ismini Latin Alfabesinin dördüncü harfi olarak seçmişlerdir. Abidin Müslüm Baysal, "D Grubu'nun Türk Resim Sanatında Özgünlük Açısından Önemi", *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, C 3, S 1, (Ankara 2002), s. 35-37.

27 "İnkılâp Sergisi", *Milliyet*, 2 Teşrinisani 1934.

28 Burhan Asaf, "İnkılâp Sanatına Varmak Yolları", *Kadro*, 29 Mayıs 1934.

Daha ikinci inkılâp sergisindeyiz. İnkılâp sanatı deyince bazı ressamlarımızın bayrak, kurt, önderlerimizin sembolik kompozisyonlar içine alınmış resimlerini hoş görmeliyiz. Zamanla inkılâbın bin bir çeşitlilik içinde dipdiri bir soy kurumu, inkılâp insanını da etten, kemikten, nefes alan, yaşayan, gülen yahut içlenen, çalışan yahut dinlenen bir insan olarak görmeye alışacaklardır.²⁹

Burhan Asaf, ilk inkılâp sergisinde olduğu gibi ikinci sergiye katılan sanatçılara da anlayışla yaklaşılması gerektiğini belirterek manzara resimlerinden, inkılâpların konularına geçmenin kolay olmayacağı değerlendirmesini yapmış, sanatsal açıdan eleştirilen eserlerin aynı zamanda belge niteliği taşıdığına dikkati çekmiştir.

Üçüncü İnkılâp Sergisi, 29 Ekim 1935 tarihinde Ankara Halkevi'nde açılmıştır. Kültür Bakanlığının desteğiyle açılan sergiyi açık bulunduğu 18 gün içinde on beş bin kişi gezmiş, sergide yer alan tablolardan birçoğu da satılmıştır.³⁰ Dördüncü İnkılâp Sergisi de 29 Ekim 1936'da Ankara Halkevi'nde gerçekleştirilmiştir. Sergide yer alan altmış yedi yapıt iki ayrı salonda teşhir edilmiştir. Bu salonlardan ilkinin inkılâp konulu resimlere, diğerinin ise serbest konulu eserlere ayrıldığı belirtilmektedir.³¹ Dördüncü İnkılâp Sergisi, inkılâp sergilerinin sonucusudur. Beşincisi planlanan sergi ise önce ertelenmiş, sonra düzenlenmesinden vazgeçilmiştir. 1936 tarihine kadar her yıl devam eden bu sergilerde yer alan yapıtların temalarını çoğunlukla devrim oluşturmuştur. Tüm sanatçılara açık olan sergilere yalnızca tema olarak devrim resimlerini içeren bir sınırlandırma getirilmiştir. İnkılâp Sergilerine yönelik eleştiriler, yapıtların devrimlerden ziyade savaş konusunu ele almış olması nedeniyle devrim ruhunu yeterince yansıtmadığına yönelik olmuştur. Devlet, sanat politikası gereği sanatsal faaliyetlerde öncü olmaya çalışmış, ancak sanatçılardan beklentileri nedeniyle sanatın özgünlüğünün kısıtlandığına dair eleştirilerle karşılaşması üzerine kendi başlattığı süreci sonlandırma kararı almıştır. Devlet, sanatsal faaliyetlere destek vererek, sanatı halka ulaştırmayı, halkın sanatsal ve estetik bakışını genişleterek millî hafızayı korumayı, her alanda olduğu gibi sanat alanında da çağdaş seviyeye ulaşmak için ülke gelişimine katkı sunmayı amaçlamıştır.

Ressam Cemal Sait Tollu, İnkılâp Sergilerine yönelik eleştirilere karşı şu yorumda bulunmuştur:

Genç Türkiye'nin sanat mazisini ve bu işe ehemmiyet verilmediğini düşünürsek bu eserleri pek de küçük görmemeliyiz. Teşvik ve himayeden mahrum ressamlardan daha tatminkâr eserler çıkmasına fiilen imkân yoktu. Fındıklı Sarayı'nda (Güzel Sanatlar Akademisi) bulunanların dışında, işe yarar bir atölyeye sahip olan ve modellerle çalışmak imkanını bulabilen bir ressam tanımıyoruz. Sanatkarlarımızın çoğu hayatlarını kazanmak için meslek harici işlerle uğraşmaktadırlar. Harp ve askeri resimleri yapıyorlar diye suçlu göstermek de pek haksızdı. Atatürk yaptığı inkılâpları memleketin istiklalini

29 Burhan Belge, "İnkılâp Resim Sergisi", *Aydın Tarihi*, S 12, 1-30 (İkinci Teşrin 1934), s. 430.

30 "Ankara Halkevi'nin Bir Ayda Yaptıkları", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 34, (Birinci Kanun 1935), s. 318-319.

31 Çağatay Olgun, *1930-1940 Yılları Arasında Türk Resim Sanatında Eleştirel Yaklaşımlar*, s. 197.

kurtarmakla başlamıştır. Sanatkâr ilhamını tercihen İstiklal Savaşı'ndan alıyorsa bu eleştirilmemeliydi. O buhranlı yıllarda Anadolu'da bulunmayanlar, bugünkü istiklalini nasıl kazandığını idrak edemezler. Bu sergi de sanatkarlarımız için bir İstiklal Savaşı gibidir. Türk ordusu nasıl on dört gün gibi daracık bir zamana akla sığmaz kahramanlıklarını sığdırdı ise Türk sanatkarı da refah fakat idealsiz yaşayanların akıl erdiremeyeceği güçlükleri yenerek büyük zaferi plastik olarak ileriki nesle intikal ettirmek isteyen eserlerini bu daracık imkana ve kısıtlı zamana sığdırmıştır. Bu sergi tenkitlerin yerinde olmadığını bize canlı olarak gösterdi...bu bir nesil işidir. Bir medeniyetin en kuvvetli ölçüsü de o ulusun sanatıdır.³²

Ressam Elif Naci, "1923'ten 1938'e kadar Türkiye'de Plastik Sanat" başlıklı yazısında, Cumhuriyet dönemine kadar senede bir açılan Galatasaray Mektebi sergileri sürmekte iken Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'de resim, mimari ve heykeltıraş sanatlarının büyük bir gelişim gösterdiğini ifade etmiştir. Ressam Naci ayrıca genç Cumhuriyetin yeni nesil ressamlarından Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar ile D Grubu ressamlarının yanında Dolmabahçe Sarayı'nın Veliâht Dairesinin Türk Resim ve Heykel Müzesine dönüştürülmesini, Güzel Sanatlar Akademisinin oluşturulmasını, CHP tarafından ressamların Anadolu'ya gönderilerek ülkenin muhtelif yerlerinde çalışmalarının sağlanmasını 15 yıllık mücadelenin mükafatı olarak tanımlamıştır.³³

Ressam Ali Sami, "Türk İnkılabının Beklediği Sanat" başlıklı makalesinde, ülkede sanatkarın sayısının çoğaltılması için sanatseverlerin artırılması gerektiğine dikkat çekerek, millî kültür kadrosunun önemli bir uzvuna benzettiği sanatın, ilimsiz tahsilsiz elde edilemeyeceğini, İnkılâp Türkiye'sinin yeni ve millî sanatını kendi duygusundan ve ruhundan çıkartacağını, her ilim gibi senelerce çalışılarak millî sanatın gelişeceğini dile getirmiştir. Ali Sami, "Millî müdafaada nasıl en emin silah kullanılırsa, millî sanata da en emin metotla girilir. İnkılâp bizden bir vazife bekliyor. Bir sanatkarın memleketi için yapacağı en mukaddes vazifedir. Bütün gelişmiş milletler bizden evvel aynı yoldan yürümüşlerdir" sözleriyle sanatçıların misyonlarını ifade etmiştir.³⁴

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, ressamları himaye edecek çalışmalar da yürütülmüştür. Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Burhan Toprak ve Ressam M. Leopold Levy'nin ressamların devlet tarafından desteklenmesi için Maarif Vekaleti ile yaptıkları görüşmede her üç ayda bir açılması düşünülen resim sergilerinde başarı gösteren ve geçimlerini sadece resimlerden elde ettikleri kazançla sürdüren ressamların tablolarının Maarif Vekaleti tarafından satın alınması kararlaştırılmıştır.³⁵

32 C. Sait Tolly, "Zafer Bayramı ve Resim Sergisi", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 32, (Birinci Teşrin 1935), s. 123-125.

33 Elif Naci, "1923'ten 1938'e kadar Türkiye'de Plastik Sanat," *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 69, (İkinci Teşrin 1938), s. 245-248.

34 Ali Sami, "Türk İnkılâbının Beklediği Sanat", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 10, (İkinciteşrin 1933), s. 302-306.

35 "Resamlara Nasıl Yardım Edilecek", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1937.

Güzel sanatlar alanında eğitim görmesi için Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yurt dışına öğrenci de gönderilmiştir. Cemal Sait Tollu'nun, *Ülkü Dergisi*'nde yayımlanan "Cumhuriyet Devrinde Sanat" başlıklı yazısında bu konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti daha ilk yıllarında Avrupa'ya gönderdiği yüzlerce talebe arasında resim ve heykeli de ön sıraya koymuş, bir defada sekiz genci birden Fransa ve Almanya'nın muhtelif akademilerine göndermişti. Bunu takip eden yıllarda üçer talebe gönderilmekte idi. Emekler boşa gitmedi. 12. Yılımı kutladığımız Cumhuriyet Devrinin verimli sonucunu gördük...Cumhuriyetin her yıl dönümünde Ankara'da açılmakta olan sergilerde...yeni sanatkâr ilhamını İstiklal Savaşı'ndan, yeni inkılaplardan almaktadır. Bilgisi ve denemesi günden güne artacak bu devrin Türk sanatkarı, gelecek yıllarda daha çok kendini bulacak, daha kuvvetli ulusal bir sanat doğacaktır.³⁶

Devletin güzel sanatlar için belirlediği kültür-sanat politikası kapsamında ulusal bir sanat ortaya koyma, ulusal olan sanatın çağdaş olmasını sağlama, ulusal çağdaş sanat için de güzel sanatlar eğitimine yeniden yön verme çabasının sanatçılar tarafından da desteklendiği görülmektedir.

Sanatçılar, inkılâplar ve İstiklâl Savaşı konularını canlandırmalarını teşvik eden İnkılâp Sergileri sonrasında 1936 yılından itibaren Güzel Sanatlar Birliği, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, D Grubu ve bağımsızlardan oluşan gruplar altında bir araya gelerek Birleşik Resim ve Heykel Sergisi adıyla Kültür Bakanlığı bünyesinde sergiler açmışlardır.³⁷ Bu sergiler, Devlet Resim ve Heykel Sergilerinin oluşumuna kaynaklık etmiştir.

Yurt Gezileri (1938-1943)

CHP, Halkevleri aracılığıyla ülkenin genel durumunu yansıtacak çalışmalar yapmalarını sağlamak için ressamalara yönelik yurt gezileri düzenleyerek onları zaman zaman yurdun muhtelif yerlerine göndermiştir. Ressamların halkla kaynaşarak Türk resim sanatının daha gerçekçi ve Anadolu'nun durumunu yansıtan eserler vermesinin hedeflendiği faaliyet kapsamında sanatçılar maddi açıdan desteklenerek, ressamların yurdun güzelliklerini yerinde tespit etmeleri, memleket konuları üzerinde çalışmaları ve Türk resim sanatının gelişimine katkı sunmaları amaçlanmıştır.³⁸ Cumhuriyetin amaçladığı aydınlanma çabasına yurt gezileri, sanatsal faaliyetlere kendini yenileme ve değerlendirme olanağı sunan önemli bir adım oluşturmuştur. Ayrıca sergiden eser satın alma kararı, ressamların devlet tarafından desteklenmesine yönelik bir uygulamaydı. CHP tarafından yürürlüğe koyulan program 2. Dünya Savaşı'nın zor koşullarına rağmen devam etmiştir.

36 C. Sait Tollu, "Cumhuriyet Devrinde Sanat", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 32, (İkinci Teşrin 1935), s. 225-226.

37 Sevil Dolmacı, *1939-1950 Yılları Arasında Devlet Resim ve Heykel Sergileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 20.

38 Murat Katoğlu, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür, Sanat*, s. 479.

Sanat alanında alınmış önemli kararlardan biri olma özelliğine sahip yurt gezileri, Anadolu'daki gündelik hayata dair çok sayıda belge-resim üretmiş olmanın yanında, dönemin çağdaşlaşma idealine yönelimi de göstermiştir. Yurdun her köşesine giden ressamlar aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde halk ile geniş kapsamlı buluşmayı sağlayan aydınlar olmuşlardır.

Yurt Gezileri Sergilerinin ilki Eylül 1938 yılında gerçekleşmiştir. Güzel Sanatlar Akademisi tarafından belirlenerek Anadolu'nun muhtelif vilayetlerine gönderilen 10 ressam, bir ay boyunca çalışabilme fırsatına sahip olmuşlardır.³⁹

Geziye katılan genç ressamlar aynı zamanda izlenimlerini de kaleme almışlardır.⁴⁰ Bedri Rahmi 1938 yılında resim ve heykel sanatı üzerine Cumhuriyet'in 15. yılı için yaptığı genel bir değerlendirmede; 1923 ve 1927 yılları arasında dokuz genel sergi açılırken, yalnız 1937 yılı içerisinde on beşi geçen serginin açılmasının önemine değinmiş, en verimli dönemin 1933-1938 arasındaki dönemi kapsadığını, güzel sanatların Güzel Sanatlar Birliği, Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği ve genç bir grup olan D grubu sanatçıları ile 1936'dan itibaren İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinin faaliyetleriyle gelişim sağladığını ifade etmiştir. Bedri Rahmi, resim çalışmalarının yaygınlaştırılmasına yönelik değerlendirmesinde ise CHP'nin on Türk ressamını bir ay içerisinde Anadolu'da çalışma imkânı sağlamasının önemine dikkat çekmiş, ülkenin her yerinde daha fazla sergi açılması ile sanatçının bu sergilerle beslenip yetiştirilebileceğine vurgu yapmıştır.⁴¹

Refik Epikman, "Türk Ressamlarının Yurt Gezisi" başlıklı yazısında, ülkede sosyal bir devrim yapacak olan bu sanat hareketiyle sanatçının Anadolu ile kaynaşmasında halkın sanat ile bağ kurmasında partinin güzel sanatlara karışı koruyucu ve teşvik edici olmasının halk üzerinde önemli etki uyandırdığını ifade etmiştir. Yurt gezisine katılacak ressamlardan Ali Avni Çelebi Malatya'ya, Bedri Rahmi Eyüboğlu Edirne'ye, Cemal Tollu Antalya'ya, Feyhaman Duran Gaziantep'e, Hamit Görel Erzurum'a, Hikmet Onat Bursa'ya, Mahmut Cüda Giresun'a, Sami Yetik İzmir'e, Saim Özeren Konya'ya, Zeki Kocamemi Trabzon'a gönderilmişlerdir. Ankara Halkevi'nde 20 gün süreyle halka açık olan ve 116 eserin yer aldığı sergide, 43 adet eser jüri tarafından ödüllendirilmiştir.⁴²

Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi ile aynı yıl düzenlenmeye başlanan İkinci Yurt Gezisi, 15 Ağustos-30 Eylül 1939 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Refik Epikman ikincisi düzenlenen yurt gezisinin amacını, "CHP'nin Türk ressamları arasında yurdun muhtelif mıntıklarını görmek, tanımak ve tetkik etmek ve bu suretle hayat ve hakikate daha yakın olarak kendilerindeki sanat ruhunun gelişimini ve eser vermelerini mümkün kılmak" olarak tanımlamıştır. Ankara ve İstanbul'daki muhtelif birlikler arasından seçilen ressamların 15 Ağustos tarihinden Eylül sonuna kadar belirlenen şehirlerde çalışmalarını yapmaları kararı alınmış, bir önceki sene bir ay devam eden etüt süresi bir buçuk aya çıkartılmıştır. Bu süre zarfında her sanatçıdan altı eser hazırlaması

39 Bedri Rahmi, "Ressamlarımızın Seyahati", *Bugün*, 16 Ekim 1938.

40 "Genç Ressamların Gezisi", *La Turquie Kemaliste*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 206-207.

41 Bedri Rahmi, "Resim ve Heykel", *Bugün*, 1 Kasım 1938.

42 Refik Epikman, "Türk Ressamların Yurt Gezisi", *Ülki Halkevleri Dergisi*, S 77, (Temmuz 1939), s. 461-462.

ve bu eserlerin 29 Ekim 1939 tarihinde Ankara'da açılacak sergiye yetiştirilmesi istenmiştir. Bir önceki sene olduğu gibi, CHP tarafından oluşturulacak jürinin eserler arasından başarılı bulduklarını ödüllendireceği kararı alınmıştır. Masrafları parti tarafından karşılanacak geziye katılacaklar birincisinde yer almayanlar arasından seçilmiş, ressamlar bir önceki sene gidilmeyen on vilayete gönderilmiştir. Yurt gezisine Ankara'dan katılacak sanatçılardan Seyfi Toray Diyarbakır'a, Refik Epikman Hatay'a, Malik Aksel Sivas'a, Turgut Zaim Kayseri'ye, İstanbul'dan katılacak sanatçılardan Sabiha Rüştü Zonguldak'a, Cevat Coşkun Sinop'a, Ali Karsan Bolu'ya, Ayetullah Sumer Afyon'a, Zeki Faik İzer Eskişehir'e, Abidin Dino Balıkesir'e gönderilmiştir.⁴³

Yurt Gezilerinin üçüncüsü, 15 Ağustos-30 Eylül 1940 tarihleri arasında düzenlenmiş olup jüri üyeleri tarafından belirlenen eserlerin ödüllendirilmesi kararı uygulamasına devam edilmiştir. Gezinin konusu önceki gezilerde olduğu gibi Anadolu görünümünü içermiştir.⁴⁴

CHP'nin güzel sanatları teşvik etmek adına aldığı kararlardan bir diğeri de 1941 yılındaki "CHP Sanat Mükâfâtı" adını taşıyan karardır. Halkevlerinin yıl dönümüne istinaden 25 kişilik jürinin kararı neticesinde roman, müzik, tiyatro, şiir, resim, heykel ve mimari olarak yedi alanı içeren dallardan bir veya birkaçına mükafat verilmesi kararı alınmıştır. Mükafatın parasal değeri, toplam 17500 lira olarak belirlenmiştir.⁴⁵

Sergilerin ilk yıllarında akademi ağırlıklı sanatçı seçimleri yapılırken, Dördüncü Yurt Gezisi sergisinin Halkevlerinin 10. kuruluş yıl dönümü olan 25 Şubat 1942 yılında açılmasının kararlaştırılmasından itibaren sergide Halkevlerine bağlı sanatçıların da yer almaları sağlanmıştır. 1941 yılında Yurt Gezisi sergisi açılmamış olmasının nedeni, sergi açılış tarihinin Halkevlerinin kuruluşu yıl dönümü nedeniyle ertelenmiş olmasıdır. İkinci ve üçüncü yurt gezileri sergileri Devlet Resim ve Heykel Sergisi ile beraber açılırken, dördüncü sergi bağımsız bir etkinlik olarak Ankara Halkevi'nde açılmış ve bu sergide, geçen üç sene zarfında gerçekleştirilen resimler de teşhir edilmiştir. CHP Genel Sekreterliği tarafından dördüncüsü düzenlenen ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katılımıyla açılan sergide, 103 tablo ile daha önce düzenlenen üç senelik gezilerde hazırlanan 290 tablo sergilenmiştir.⁴⁶

Beşinci Yurt Gezisi için sanatçılar 1 Temmuz-30 Ağustos 1942 tarihleri arasında belirlenen illerde çalışmalarını için gönderilmişlerdir. Gezi süresi öncekilerden bir ay daha uzatılarak üç aya çıkartılmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın bitişi ile birlikte hızını azaltan Yurt Gezileri Sergilerinin sonuncusu, Eylül 1943'te "Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi" adıyla açılmış, altıncısı düzenlenen sergide, tüm gezilerde yapılan eserler teşhir edilmiştir. Bu sergi, altı yıl boyunca devam eden çalışmaların bir arada değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.⁴⁷

43 Refik Epikman, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türk Ressamları Arasında Tertip Ettiği Yurt Gezisi", *Ülke Halkevleri Dergisi*, S 79, (Eylül 1939), s. 73-74.

44 Mustafa Berk, (1938-43) *Yurt Gezileri ve Resim Sanatına Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 69.

45 "Güzel Eserlere Mükâfat, Halk Partisi'nin Hazırladığı Esaslar", *İkdam*, 29 Eylül 1941.

46 "Milli Şef Halkevleri Sergisine Şeref Verdi", *Cumhuriyet*, 4 Mart 1942.

47 Zehra Canan Bayer, "Cumhuriyet Dönemi Türk Ressamlarının Türk Resim Sanatının Gelişimine Yazıları ile Katkıları", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, İstanbul 2009, s. 35.

İnkılâp Sergilerinin devlet-devrim ilişkisi içerisinde devlet güdümlü olduğuna dair eleştirilere ve Yurt Gezilerinin parti ideolojisini barındırdığına dair söylemlere rağmen, sistemli bir program dâhilinde sanatçıların verimini arttırmasını amaçlayan geziler, ülkenin sanat gündemini genişleterek özgün ve nitelikli bir sanat üretimi beklentisine karşılık gelmekteydi. Gezilerin sanatsal kaygılara yönelik eleştirilere karşın, ülke gerçeklerini yakından gözlemleyen ve köylere ilk giden aydınlar arasında sanatçıların yer almaları, bu gezilerin sanatçı ve halk arasında kurulan bağ ile insani yönünü de göstermektedir. Yurt Gezilerine katılan ressamaların eserlerinin resmî kurumlarca satın alınması, sanat eseri alıcısının kısıtlı olduğu bir ülkede, sanatçıların mesleki saygınlığını arttırmak adına devletin öncü rol oynadığını göstermektedir.

Sonuç

Çağdaş-uygar bir Türk Devleti kurmayı hedefleyen Cumhuriyet Dönemi'nin kurucu kadrosunun, devletin kültür politikası kapsamında diğer sanat dallarında olduğu gibi resim sanatının ülke genelinde tanıtılmasında ve yaygınlaştırılmasında önemli katkıları olmuştur. Bu amaçla düzenlenen devlet destekli İnkılâp Sergileri ve Yurt Gezileri bu etkinlikler kapsamında yer almıştır. Cumhuriyetin kuruluş kutlamaları için resim ve heykel sergileri düzenlenmesine karar verilmiş, sanatın ülke genelinde yaygınlaştırılma amacı ön planda tutularak Cumhuriyetin ilanının 10. Yıl Dönümü adına 29 Ekim 1933 tarihinde başlayan, 1936 yılına kadar devam eden İnkılâp Sergileri düzenlenmiştir. Sergilerinin açılış tarihinin Cumhuriyet Bayramı olarak seçilmesi büyük anlam taşımaktadır. Devletin sanatın öncüsü olma rolünü üstlendiği İnkılâp Sergileri için güdümlü sanatçı polemikleri ya da sanatın özgünlüğü gibi eleştirilerle karşılaşılrsa da toplum ve sanatın iç içe geçmesi adına devletin rolünün toplum ve sanatçı arasında bağ kurmada bir aracı olma amacı taşıdığı değerlendirilse, dönemin çabalarını ve samimiyetini anlamlandırmada daha makul bir yorum olabilir. Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki tüm bu çabaların amacı, sanatın devletin tüm desteğiyle halka uzanması ideali olmuştur.

Devlet desteğiyle gerçekleştirilen diğer bir sanatsal faaliyet ise 1938-1943 yılları arasında düzenlenen Yurt Gezileri olmuştur. Giderlerinin devlet tarafından karşılandığı ressamalar, yerleşim yerlerini resimleriyle belgelemiş aynı zamanda toplumun sanatla karşılaşmasına aracı olmuşlardır. Yurt gezileri, İstanbul ile Ankara dışında sanatsal faaliyetlerden uzak halkın resim sanatını yakından tanınmasına, ressamaların da Anadolu coğrafyasını, kültürünü yansıtan resimler yapmalarına imkân sağlamıştır. Devlet destekli bu geziler sonucunda, Ankara'da ödüllü sergiler düzenlenerek resimler tanıtılmış, resim sanatının ve ressamaların himaye edilmesi ve desteklenmesi adına resimlerin bir bölümünün devlet kurumlarınca satın alınması kararı uygulanmış, ressamalar çalışmaya ve eser üretmeye sevk edilmiştir.

Atatürk'e göre güzel sanatlar, bir milletin hayat kaynaklarından birini oluşturmaktadır, bu nedenle sanattan ve sanatçıdan mahrum olan bir milletin bütünüyle bağımsız bir yaşam sürmesine imkân yoktur. Bu yaklaşım doğrultusunda yüzyıllarca ihmal edilen, dar bir çevrenin içinde kalmış sanat dallarına eğilen Atatürk, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sanatsal faaliyetlerin

İstanbul dışında Anadolu'ya yayılmasına, ülkeyi kapalı toplum yapısından çıkarmak için modern eğitim kurumlarının açılmasına önyak olmuştur. Bu eğitim kurumlarından kısa bir süre içinde birçok değerli sanatçı yetişmiş, musikide, tiyatrodaki, sinemada, operada, balede, resimde, heykelde, mimaride, edebiyatta, dansta gelişim sağlamak amaçlanmıştır. Atatürk, her alanda sanatçıları teşvik etme çabası göstererek onlara rahat çalışabilecekleri imkânlar sunmuştur.

Dönemin kültür ve sanat politikası, ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma hedefine yönelik olarak sanatsal faaliyetlerle millî duyguları güçlendirmeyi aynı zamanda sanatçının daha fazla eser üreterek sanatın halka ulaşmasını sağlamayı amaçlamıştır. Dönemin Türkiye'sinin Türk resim sanatının kurumsallaşması ve gelişimi için kalıcı çözüm yolları bulmak uğruna verdiği tüm bu kararlı çalışmalar, devrim ruhunun gelecek nesillere aktarımını esas aldığı gibi halkın sanat zevkini yükseltmek, ulusal bir sanat geliştirmek aynı zamanda uluslararası bir değere ulaştırmak idealiyle Türk resim sanatının kendi yolunu bulmasına kapı açan önemli bir adım da oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 30.18.1.1 / 18.24.9.

Muamemat Genel Müdürlüğü, 30.10.0.0 /146.43.12.

Genel, 180.9.0.0 / 86.416.18.

Genel, 180.9.0.0 / 14.77.1.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Şura-yı Devlet, 231 / 25.5.

Gazeteler

Cumhuriyet

Hakimiyeti Milliye

İkdam

Milliyet

Vakit

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed, Vecdi, “Halkevleri”, *Yeni Türk Mecmuası*, 29 Teşrinievvel 1933.

Asaf, Burhan, “İnkılap Sanatına Varmak Yolları”, *Kadro*, 29 Mayıs 1934.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

Bayer, Zehra Canan, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Ressamlarının Türk Resim Sanatının Gelişimine Yazıları ile Katkıları*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, İstanbul 2009.

Baysal, Abidin Müslüm, “D Grubu'nun Türk Resim Sanatında Özgünlük Açısından Önemi”, *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, C 3, S 1, (Ankara 2002), s. 29-46.

Belge, Burhan, “İnkılap Resim Sergisi”, *Ayın Tarihi*, S 12, (1-30 İkinci Teşrin 1934).

Berk, Mustafa, (1938-43) *Yurt Gezileri ve Resim Sanatına Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Dolmacı, Sevil, *1939-1950 Yılları Arasında Devlet Resim ve Heykel Sergileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Eliri, İsa, “Batılılaşma Sürecinde Askeri Okullar ve Askeri Ressamların Türk Resim Sanatına Etkileri”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S 9, (Ankara 2010), s. 139-150.

Epikman, Refik, “Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türk Ressamları Arasında Tertip Ettiği Yurt Gezisi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 79, (Eylül 1939).

Epikman, Refik, “Türk Ressamların Yurt Gezisi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 77, (Temmuz 1939).

Giray, Kıymet, *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1988.

İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.

Katoğlu, Murat, “Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi*, C 4, Cem Yayınları, İstanbul 2000.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

La Turquie Kemaliste, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2014.

Mahir, Banu “Minyatür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30, (2005), s. 118-123.

- Naci, Elif, “1923’ten 1938’e kadar Türkiye’de Plastik Sanat,” *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 69, (İkinci Teşrin 1938).
- Olgun, Çağatay, *1930-1940 Yılları Arasında Türk Resim Sanatında Eleştirel Yaklaşımlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2017.
- Özcan, Şehnaz Biçer, “Uygur Minyatürlerinde Metin-Resim İlişkisi ve Sonrası”, *İstem*, (31 Haziran 2018), s. 125-145.
- Özdeniz, Engin, *Türk Deniz Subayı Ressamları*, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- Rahmi, Bedri, “Resim ve Heykel”, *Bugün Gazetesi*, 1 Kasım 1938.
- _____, “Ressamlarımızın Seyahati”, *Bugün Gazetesi*, 16 Ekim 1938.
- Renda, Günsel, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da Batı Tarzında Resim*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2020.
- Sami, Ali, “Türk İnkılabının Beklediği Sanat”, *Ülkü Halkevi Mecmuası*, S 10, (İkinciteşrin 1933).
- Tollu, Cemal Sait “Cumhuriyet Devrinde Sanat”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 32, (İkinci Teşrin 1935).
- Tollu, Cemal Sait, “Zafer Bayramı ve Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S 32, (Birinci Teşrin 1935).
- Uluskan, Seda Bayındır, *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.
- Yolun, Murat, “Türkiye’de Ulus Devletin İnşa Sürecinde İnkıpları Görselleştirmek: İnkılap Müzesi Arayışları”, *Belgi Dergisi*, S 24, (Ankara 2022).

REVOLUTION EXHIBITIONS AND COUNTRY TOURS IN THE CONTEXT OF REPUBLICIAN PERIOD POLICIES OF CULTURE AND ARTS (1923-1943)

Malike BİLEYDİ KOÇ*

Gazi Mustafa Kemal Atatürk was a successful soldier, statesman and also a man of culture. After the armed struggle phase of the War of Independence, Atatürk moved on to the second phase of the struggle and aimed to raise Turkish culture above the level of contemporary civilization. Protecting the cultural heritage of the Ottoman Empire, Atatürk improved the cultural heritage with the innovations he brought to the cultural life of the Republic of Turkey. Atatürk, who saw the basis of the Republic of Turkey as culture and showed the Turkish nation its new goal, did everything for the Turkish people. Educating the public and raising its cultural level has been the main goal. Proclaiming “The foundation of the Republic of Turkey is culture,” Atatürk directed the works in the field of fine arts, giving special importance to cultural and artistic activities that aim to establish a relationship between artists and the public, and enable artists to transfer revolutions to future generations through their works.

One of Atatürk’s most important steps regarding culture and national policy within the framework of building a nation-state was the Unification Education (Tevhide-i Tedrisat). Thus, Sanâyi-i Nefîse Mektebi (The School of Fine Arts), the first high-level school dedicated to fine arts was transformed into the State Academy of Fine Arts in 1927. In addition, it was decided to send students to Europe to be trained in the fields of science, technology and art. In order for the revolutions to reach the Turkish people, organizations such as Turkish Hearths and People’s Houses were founded. In People’s Houses branches, each branch of art was given special attention and efforts were made to educate citizens.

The principles of revolutionism, populism and secularism, which are at the basis of Atatürk’s cultural policy, were the most effective methods of his struggle and also determined the direction of the country’s art policy. In the context of cultural policies based on national sovereignty, the program targeted to bring art education activities all over the country. Atatürk saw that the institution that would best support the artist in line with this goal would be the state. This view of his was supported as the state policy of the Republic of Turkey. Knowing the importance of art in

* Lecturer, Assoc. Dr., Marmara University Department of Atatürk’s Principles and History of Revolution, Istanbul / Turkey, malike.koc@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4118-286X

the development and modernization of a country, Atatürk supported art to raise Turkish culture and present Turkish art to the public, and was the protector of art throughout his life. While the most important center of art and cultural movements was Istanbul, after 1923, Ankara, as the capital of the republic, was made the focus of such activities.

Among the activities aimed at establishing a bond between artists and the public were the “Revolution Exhibitions”, which were organized for the first time in 1933 celebrating the 10th Anniversary of the Republic and continued in the following years until 1938. Although criticisms were made about the Revolution Exhibitions supported by the state that the originality of art was restricted, the state aimed to establish a bond between society and the artist. The aim of all these efforts during the Republican Era was the ideal of extending art to the public with all the support of the state.

Another artistic activity carried out with state support was the Country Tours organized between 1938 and 1943. Painters, whose expenses were covered by the state, documented the settlements with their paintings and this visits also enabled the society to encounter art. Country Tours enabled people who were far from artistic activities in Istanbul and Ankara to get to know the art of painting closely. Following state-supported Country Tours, award-winning exhibitions were held in Ankara and the paintings were introduced, in order to support the painters, a decision was made to purchase some of the paintings by public enterprise, painters were given the opportunity to paint.

With all these determined efforts to support the country’s cultural and artistic life, it was aimed to transfer the revolutions to future generations, it was desired to develop a national art, At the same time, it is aimed to introduce Turkish painting to an international audience.

The aim of this study is to determine how the Revolution Exhibitions and the country tours aiming to establish a relationship between the artist and the public contributed to the cultural policies of the period. The study shows the support given by the state to culture and art policies in order to transfer the revolutionary spirit to future generations, in addition, state-sponsored exhibitions and trips are important in terms of being the first examples symbolizing to the artistic projection of the first decade of the republic.